

Grzegorz Filipiuk

Notatnik duchowy Bł. Honorata Koźmińskiego

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (28-29), 210-218

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

BR. GRZEGORZ FILIPIUK OFMCAP¹

NOTATNIK DUCHOWY BŁ. HONORATA KOŹMIŃSKIEGO

Życie bł. Honorata

Bł. Honorat Koźmiński (16.10.1829-16.12.1916) przyszedł na świat w Białej na Podlasiu (dziś Biała Podlaska) jako dziecko Stefana i Aleksandry z Kahlów. Na chrzcie otrzymał imiona: Florentyn, Wacław, Jan, Stefan. Używał imienia Wacław. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Białej, a gimnazjum ukończył 1844 r. w Płocku, gdyż Koźmińscy przenieśli się w 1840 r. do Włocławka. Jesienią 1844 r. rozpoczął naukę w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie na wydziale architektury. W 1845 roku umarł ojciec, a Wacław posądzony o spisek przeciwko Rosji, został rok później zamknięty w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Przeżywał wówczas ogromny bunt przeciw Bogu i Kościołowi. Bluźnił, nie modlił się, a nawet innych odciągał od wiary. Więzienie przyniosło mu ogromne cierpienie fizyczne i duchowe, jednak stało się również miejscem odzyskania wiary w Boga. Kilka miesięcy po nawróceniu, w marcu 1847 r., został zwolniony z więzienia.

Po rozeznaniu powołania wstąpił do Zakonu Kapucynów, aby tam jako brat zakonny wynagradzać za grzechy i niewiarę swojej młodości. Zdecydował się jednak zostać kapłanem. Nowicjat odbył w Lubartowie, studia w Lublinie, a święcenia kapłańskie otrzymał w 1852 r. w kościele św. Krzyża w Warszawie. W klasztorze warszawskim zapisał się jako wspaniały kaznodzieja, organizator tercjarstwa i kół modlitewnych, a także kierownik duchowy. Razem

¹ Dyrektor Archiwum i Biblioteki Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu.

z innymi braćmi, będąc gwardianem klasztoru posługiwał więźniom Cytadeli, przygotowując wielu na śmierć. Aktywność duszpasterską kapucynów w Warszawie przerwała kasata jako represja po Powstaniu Styczniowym. W grudniu 1864 r. zakonnicy zostali przewiezieni do Zakroczymia. Ograniczenie działalności duszpasterskiej i brak swobody poruszania się poza klasztorem nie zgasiła zapału Honorata. Szczególnym miejscem pracy stał się konfesjonał, specjalnie wykonany dla Błogosławionego tak, aby penitent mógł wejść do środka. Przy zamkniętych drzwiach tego konfesjonału dokonywały się wielkie rzeczy. Honorat rozpoznał w sercu wielu ludzi pragnienie życia zakonnego. Ponieważ nie można było zakładać nowych zgromadzeń i nosić habitów, powstały wspólnoty ukryte, których zadaniem było apostołstwo w różnych środowiskach społecznych. Przez 28 lat zakroczymskiego odosobnienia Honorat poświęcił się również pisaniu. Potwierdza to ogromna korespondencja oraz liczne redakcje ustaw zakonnych dla nowych zgromadzeń. Wtedy również zaczął pisać notatki z rekolekcji, które dały początek tzw. *Notatnikowi duchowemu*.

W 1892 r. skasowano klasztor w Zakroczymiu. Honorat pieszo przeszedł do Nowego Miasta n. Pilicą, gdzie miał się zakończyć żywot kapucynów w Królestwie Polskim. Klasztor nowomiejski, będąc w zamyśle Rosjan grobem, stał się kolebką nowych powołań. Błogosławiony nie doczekał wolnej Polski. Zmarł w czasie I wojny światowej 16 grudnia 1916 r. Pogrzeb stał się potwierdzeniem jego świętości. Ludzie garnęli się, by z bliska spojrzeć, a nawet próbowali dotknąć człowieka, który nigdy się nie poddał, ale pozostał wierny Chrystusowi.

Notatnik duchowy

Spuścizna bł. Honorata liczona jest w tysiącach stron. Jest zaliczany do jednego z najpłodniejszych autorów dzieł teologicznych, ascetycznych i duchowych XIX wieku. Wiele z nich zostało wydanych drukiem, większa część jeszcze za życia Honorata. Pośród jego pism znajdziemy m.in. takie tytuły jak: *Powieść nad powieściami, Nauki o Trzecim Zakonie Św. O. Franciszka, Polski*

Miesiąc Maryi, Święty Franciszek Seraficki i jego naśladowcy², Najświętszy stan Kościoła katolickiego w obecnym czasie, Nowenna do Świętego Franciszka Serafickiego, Nowy dar Jezusa, Sposób odbywania drogi krzyżowej. Wiele dzieł czeka jeszcze na opracowanie i wydanie.

W Archiwum Warszawskiej Prowincji Kapucynów, które mieści się w Centrum Duchowości „Honoratianum” w Zakroczymiu³ można zobaczyć jeden z najcenniejszych skarbów. Jest nim *Notatnik duchowy* bł. Honorata.

W czasie rekolekcji odbywanych w zakroczymskim klasztorze r. 1867 po odprawieniu Mszy świętej i medytacji o Jej wybraniu, zaczynam spisywanie tych wrażeń i postanowień, a to dla pożytku mojej duszy, pragnę bowiem szczerze od tego czasu życie moje odmienić, a te postanowienia za fundament tej mojej reformy uważać, do którego bym się zwracał zawsze przez całe życie moje, nie odmieniając nic z tego, chyba na lepsze⁴.

Te słowa przeczytali bracia na pierwszej stronie grubego, oprawionego w brązową skórę zeszytu, który znaleźli po śmierci bł. Honorata w jego celi zakonnej. Dziennik duszy – najskrytsze myśli, pragnienia, postanowienia człowieka, który chciał odnowić swoje życie. Z czasem nazwano go *Notatnikiem duchowym* i tak pozostało do dzisiaj.

Po kasacie klasztoru w Warszawie kapucyni zostali wywiezieni do Zakroczymia. W 1865 r. bł. Honorat odprawił czterdziestodniowe rekolekcje, czyniąc rachunek sumienia z ostatnich lat życia. Wcześniej próbował już spisywać swoje przeżycia rekolekcyjne, jednak

² Szczęściotomowe dzieło o życiu i duchowości św. Franciszka z Asyżu i jego naśladowców. Cztery tomy wydane drukiem zostały zdigitalizowane i umieszczone w Wirtualnym księgozbiorze Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Zob. <http://digital.fides.org.pl/dlibra>.

³ „Honoratianum” jest miejscem formacji sióstr i braci zakonnych, szczególnie związanych z duchowością franciszkańską i honoracką. Jest także instytucją naukową, zajmującą się opracowywaniem i wydawaniem źródeł honorackich i franciszkańskich. Oprócz Archiwum w CDH znajduje się Biblioteka i Muzeum Prowincji Warszawskiej Kapucynów.

⁴ Honorat Koźmiński, O. bł. (1991). *Notatnik duchowy*. Warszawa: Wicepostulatura Sprawy Kanonizacji Bł[ogosławionego] Honorata Koźmińskiego, s. 9.

zagrożenie zsyłką oraz oderwanie od duszpasterstwa stało się bezpośrednią przyczyną powstania *Notatnika*.

Honorat pisał *Notatnik* dla siebie, dla nawrócenia. Można przypuszczać, że przygotowywał się również na ewentualną zsyłkę. Zabrałby wtedy z sobą niewielką książeczkę (15x10,5 cm), bardzo dokładnie zaplanowaną, pisaną drobnym, ale wyraźnym pismem, w której zawarł najważniejsze dla niego treści ujęte w kilku częściach. Na każdą część przeznaczył pewną ilość stron, ozdobił je wklejonymi obrazkami i zdjęciami, które ożywiły tekst.

Honorat używał czarnego atramentu, teksty ważniejsze pisał kolorem czerwonym lub niebieskim, niektóre tytuły ołówkiem. Jednak fragmenty największej wagi zostały napisane jego krwią (strony *Notatnika*: 601, 603, 605, 608-609). Pisał niemal do ostatnich chwil życia.

Konserwacja i digitalizacja

W 2009 r. *Notatnik* został oddany do konserwacji, której podjęli się kompetentni i doświadczeni konserwatorzy – małżeństwo Małgorzata i Wiesław Faber⁵ z Warszawy. Rozpoczęła się żmudna naprawa nadszarpniętego przez czas rękopisu.

Najpierw został on rozłożony na pojedyncze karty. Każda z nich została oczyszczona i uzupełniona. Od częstego używania, a przecież bł. Honorat dopisywał coś do *Notatnika* niemal codziennie, papier był zabrudzony. Wszystkie obrazki, którymi Honorat ozdabiał strony, zostały odklejone i przyklejone na nowo. Tu trzeba dodać, że w miarę upływu czasu oraz z powodu użycia przez autora różnych rodzajów kleju, papier przy obrazkach mocno się pomarszczył. Konserwatorzy użyli jednego rodzaju kleju. Po naprawieniu kart, *Notatnik* został na nowo zszyty. Przy tej okazji zostały wszyte karty, które o. Honorat dodał do *Notatnika* luzem. Wśród nich jest tekst pisany ręką o. Prokopa Leszczyńskiego, kierownika duchowego o. Honorata. Blok *Notatnika* został ostatecznie połączony z oryginalną oprawą wykonaną z delikatnej cielejącej skóry. Skóra została wyczyszczona i natłuszczona. Bł. Honorat używał jeszcze okładki z

⁵ W dorobku małżeństwa Faberów znajdziemy konserwację *Konstytucji Trzeciego Maja*, czy *Statutów Łaskiego*. Od wielu lat współpracują z wieloma ośrodkami kultury w Polsce, również z instytucjami kościelnymi.

materiału, którą zakładał na oprawę. Okładka uległa przetarciu w miejscach ostrych krawędzi oprawy, co świadczy o jej autentyczności.

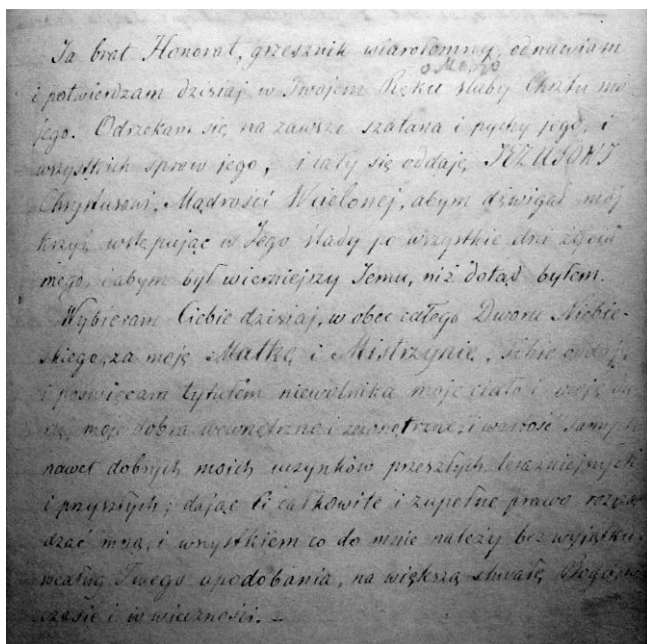

Fot. 1. Notatnik duchowy po konserwacji

Ogromnym problemem konserwatorskim stały się teksty napisane przez Honorata własną krwią. Z czasem litery stają się coraz bledsze i słabo widoczne. Wydaje się, że jedynym sposobem zachowania jest zrobienie odpowiednich skanów. Jeżeli jednak spojrzeć na te fragmenty jako na relikwie Błogosławionego, wówczas pozostaje jakiś niedosyt i pytanie: Jak je uchronić i zabezpieczyć? Jednym z tekstów pisanych krwią, na który warto zwrócić szczególną uwagę, jest łacińskie wyznanie *Tuus totus ego sum, et omnia mea Tua sunt*⁶. Dwa pierwsze słowa znamy bowiem z życia Sługi Bożego Papieża

⁶ Honorat Koźmiński, O. bł. (1991). *Notatnik duchowy...*, s. 466.

Jana Pawła II, które w zamienionej kolejności *Totus Tuus*, stanowiły wezwanie jego pontyfikatu. Bł. Honorat kilkakrotnie w *Notatniku* używał tego sformułowania, podkreślając swoje całkowite poświęcenie się Bogu.

Fot. 2. Strona z *Notatnika* zapisana przez bł. Honorata własną krwią

Przy okazji konserwacji *Notatnik duchowy* został zdigitalizowany za pomocą fotografii cyfrowej. Powstały w ten sposób materiał stał się najpierw dokumentacją konserwacji, a następnie postawą do wydania cyfrowej wersji *Notatnika*. Digitalizacji podjęła się firma Foto Liner z Warszawy, która również wykonała projekty wydawnictwa cyfrowego w postaci płyty dvd w odpowiednim etui.

Konferencja naukowa

Wszystkie opisane zabiegi, mające zabezpieczyć *Notatnik* oraz jego digitalizacja i wydanie cyfrowe, stały się okazją do

zaprezentowania tego skarbu szerokiemu gronu zainteresowanych osobą bł. Honorata i jego twórczością.

Archiwum Warszawskiej Prowincji Kapucynów zorganizowało kilkugodzinną konferencję naukową poświęconą *Notatnikowi*.

Spotkanie odbyło się w nowym gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 18 lutego 2010 r. Przy tej okazji warto wspomnieć, że Biblioteka w tym budynku mieści się od 10 lat, a poświęcił ją Papież Jan Paweł II 11 czerwca 1999 r.

W przestronnej sali przeznaczonej do takich spotkań zebrało się ok. 140 uczestników Konferencji. Wśród nich obecni byli bracia kapucyni, siostry i bracia ze zgromadzeń zakonnych założonych przez bł. Honorata, pracownicy BUW oraz inne osoby zainteresowane osobą bł. Honorata i samym *Notatnikiem*.

Fot.3. Prelegenci konferencji

Spotkanie rozpoczął br. Grzegorz Filipiuk, dyrektor Archiwum w Zakroczymiu, przywitaniem gości i przedstawieniem prelegentów. Wprowadzenia w tematykę konferencji dokonał br. Krzysztof Lewandowski, wikariusz Warszawskiej Prowincji Kapucynów. Pierwszym referującym był ks. prof. Stanisław Urbański z UKSW, który przedstawił przesłanie duchowe dzienniczków duszy, szczególnie akcentując mistykę autorów i wskazując na konieczność

głębszego zainteresowania się i studium dzienniczków naszych polskich wybitnych mistyków. Br. Grzegorz Filipiuk wprowadził słuchaczy w „świat” *Notatnika* duchowego bł. Honorata, ukazując jego genezę powstania, formę, a także przesłanie. Honorat pisał dla siebie, ale dziś, kiedy dostępna jest wszystkim treść *Notatnika*, każdy może przeczytać również coś dla siebie. *Notatnik* jest wyznaniem człowieka ogromnie pokornego, świadomego swojej słabości, a jednocześnie bogatego w łaski i natchnienia, które czyniły go gorliwym człowiekiem i zakonnikiem, pełniącym wolę Bożą.

Szczególną część *Notatnika* stanowi ostatnia wola Honorata. Bardzo szczegółowo i dogłębnie przedstawił ją br. dr Tomasz Płonka, kierownik Muzeum Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu. Następnie głos zabrali Małgorzata i Wiesław Faberowie, którzy opisali kolejne etapy konserwacji.

Fot. 4. Omówienie konserwacji *Notatnika* przez Wiesława Fabera, konserwatora

Po wygłoszonych referatach nastąpiła dyskusja, w której bardzo cennym głosem było wystąpienie br. Gabriela Bartoszewskiego, wicepostulatora sprawy kanonizacji bł. Honorata. Przypomniwał on zebranym, kto i w jaki sposób zajmował się *Notatnikiem duchowym*, kiedy działał jeszcze w Warszawie Instytut Bł. Honorata oraz jak

doszło do nazwania tego bezcennego rękopisu właśnie mianem *Notatnika duchowego*⁷.

Konferencji towarzyszyły wizerunki bł. Honorata, plansze o konserwacji przygotowane przez Wiesława Fabera oraz sam rękopis *Notatnika*. W specjalnych gablotach można było zobaczyć inne rękopisy i wydane dzieła o. Honorata, a także kałamarz i pióro, którym pisał Błogosławiony. Br. Grzegorz na zakończenie Konferencji pokazał z bliska *Notatnik duchowy*. Wszyscy zebrani mogli nacieszyć oko tym bezcennym skarbem. Kolejnym etapem pracy nad *Notatnikiem* będzie przygotowanie jego nowej edycji w postaci książki⁸.

⁷ Ten tytuł został nadany przez br. Gabriela Bartoszewskiego.

⁸ Fragmenty *Notatnika duchowego* dotychczas publikowane:

1. Ostatnia wola ś.p. O. Honorata z Białej Podlaskiej, kapucyna /na prawach rękopisu/ b.m. ok. 1930 r., ss.24. To samo: L'Italia Francescana, N. 1, gennaio-febbraio 1968, p. 7-20. To samo: Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Honorati a Biała Podlaska. Positio super causae introductione, Roma 1977, pp. 336-351.

2. Nasza Przeszłość, t. 28, Kraków 1968, ss. 226-241.

3. Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej, R, LXVI, październik-listopad 1976, Nr 10-11, ss. 347-349.

4. Canonizationis Servi Dei Honorati a Biała Podlaska. Positio super virtutibus, Roma 1986, Summarium Documentorum Additum, pp. 91-101.

W całości *Notatnik* został opublikowany w 1991 r. Cytaty w tym artykule pochodzą z tego wydawnictwa.